

Hvert alderstrin sin opgave

HVERT ALDERSTRIN SIN OPGAVE

- om 7-års perioderne (1975)

af Johannes Dragsdahl

Ouspenski viser hen til en meditation, hvor vi kan prøve at se os selv på forskellige alderstrin - som barn, som ung, som voksen, som gammel. Og hvem er nu "jeg", der er den samme bag disse forskellige stadier af udvikling? Mennesket er en vej, siger Ouspenski, og det, vi ser år for år, er kun ansigterne, der stadigt skifter.

Nu må jeg først indskyde, at historisk forståelse er en ganske ny ting i verdenshistorien. Vi er kun lige begyndt at beskæftige os med årsagerne til krige f.eks. og konstaterer, at de ligger længe før selve krigen begynder. Gennem psykoanalysen er vi begyndt at få en tilsvarende indsigt i hvilken sammenhæng, der er i det enkelte menneskes liv: kriser i 40-50 års alderen kan skyldes oplevelser i 4 års alderen. Ja, Rudolf Steiner tilføjer yderligere, at mentale oplevelser i 4 års alderen kan forvolde organiske sygdomme i 40 års alderen.

Påstande af denne art - både vedrørende krige og kriserne i 40 års alderen - virker endnu usandsynlige. Så lidt er vi endnu vant til at se ting i større sammenhænge.

Bl.a. derfor synes så meget i vort liv endnu at være uden mening.

Psykologen Jung tager et tilløb til at se sammenhænge i vores livshistorie, specielt med sine iagttagelser af den store krise omkring livets midte. I livets første halvdel, siger han, lever vi ud af naturformålet: vi arbejder med den ene side af os selv, der fungerer bedst fra naturens hånd. Fyren med pengesans bliver forretningsmand, den moderlige pige samler sig om at få børn og bygge hjem op, den intellektuelle bygger sin karriere! Men omkring livets midte vil der hos dem alle gøre sig en uro gældende, stærkere jo mere ensidigt deres liv var indtil da. Måske prøver de at overdøve uroen ved at køre videre i samme spor, men da gør de ondt værre. Uroen skyldes nemlig, at den anden side af sindet kræver at blive hørt: pigen ønsker måske eget erhverv eller fortsat studium, forretningsmanden bør tænke mere på sin have eller livets kunstneriske side, den intellektuelle mere på praktiske ting. Hvis de tager denne anden side op - mere eller mindre bevidst - da lever de i livets anden halvdel efter kulturformålet, siger Jung. Nye interesser vil blomstre op, og deres alderdom får større mulighed for at blive spændende og frugtbar.

Allerede med Jungs antydninger er der livsforhold, der bliver mere forståelige, set i hele sammenhængen.

Nu vil jeg imidlertid gå noget længere ind bag begivenhederne. Jeg gør det til dels ud fra Rudolf Steiner og psykologer, der er inspireret af ham, men de knytter i virkeligheden til ved ideer, der går helt tilbage til Hippokrates i det gamle Grækenland (omkring 460 f.Kr.). Allerede han prøvede at se vort liv inddelt i syv-årige perioder. Jeg tager gerne dette skema op, men venter ikke, at det passer præcist ind i hvert eneste menneskes liv. Ligesom med signaturerne på et landkort kan det imidlertid være gavnligt at have visse faste kendemærker at holde sig til, selv om virkeligheden kan se lidt anderledes ud.

Men vi skal prøve at se livet på en ny måde. Dertil kræves lidt mere end vores daglige logik. I psykologien taler vi om en "intelligence du roeur", en hjertets forståelse, en indføling i hvad der ligger bag de ydre begivenheder. Og hvis læseren føler sig uenig med mig, er det da helt i orden bare at tage det følgende som impulser til selv at tænke videre.

Hvert alderstrin sin opgave

Barnet - hvorfra?

Det er endnu den almindelige opfattelse, at barnet er som en ubeskrevet tavle ved sin fødsel. Man hævder, at miljøet og forældrene dermed har den helt overvejende skyld i, hvordan barnet udvikler sig. Og det skal der jo nok komme nogle flere skyldfølelser ud af.

I de senere år begynder imidlertid nogle iagttagelser at blive fremlagt, der - hvis de støttes af en videre forskning - nok skal få ændret vores opfattelse.

Der er bl.a. fremkommet noget mere materiale til belysning af fosterets liv.

Enhver moder vil jo kunne gøre den iagttagelse, at allerede barnet i hendes mave har temperament. Er ungen sløv før, er den søvning efter fødselen. Er den kriblende og sparkende før, er den livlig efter.

Undersøgelser viser, at fosteret kan blive forskrækket (hurtige hjerteslag), kan høre lyde (den japanske professor Murooka har haft en mikrofon inde i en fungerende livmoder), kan sparke for at få moderen til at vende sig om natten, o.s.v.

Inden for psykologien begynder man at ane, at sjælelige traumer (chok-oplevelser) kan dateres tilbage til fostertiden, og hos Johannes Fabricius finder vi i bogen *Livet før livet* en psykoanalytisk redegørelse for sammenhængen mellem detaljer i forskellige kunsthåndværker og de pågældende kunstneres oplevelser omkring fødsel og fostertilstand.

Ud fra drømmeforskning ved man, at spædbørn drømmer 80 pct. af deres søvntid, medens voksne drømmer ca. 20 pct. Man konkluderer let, at fostre befinder sig i en 100 pct. drømmetilstand, og det ligger nær at identificere den med et sjæleligt liv blandt de urbilleder, Jung kalder arketyper.

Alt dette her bliver kun en opremsning af antydninger. Min konklusion bliver, at fosteret lever i en kosmisk drøm, i hvad vi måske kan kalde en åndelig virkelighed, der rummer de stærkeste skabende impulser, vi bærer med os livet igennem. Måske lukker vi helt for dem. Måske magter vi at holde denne forbindelse åben, så vort liv virkelig kan blive en forening mellem en åndelig og en materiel verden.

In-karnation betyder: at gå ind i kødet, at gå fra en åndelig verden ind i en jordisk, men bringe den åndelige med sig. Tager vi denne opfattelse som baggrund, kan livsrejsen skildres som en række dybt meningsfulde stadier, hvor enhver krise har sine positive sider, og hvor forståelse kan hjælpe os til at arbejde mere konstruktivt med vort møde med livet omkring os. Og er det lykkedes os, kan alderdommen blive en fase, hvor de dybeste erfaringer samler sig i en følelse af mæthed, fordi livsrejsens formål blev forstået.

Nej, barnet er ingen ubeskrevet tavle ved fødslen. Det er heller ikke en genstand, vi har hals- og håndsret over. "Dit barn er en personlighed" (af Stella Chess) var titlen på en bog for nogle år siden. Det er i samarbejdet mellem barnet og forældrene, ankomsten skal blive vellykket.

Opvågningen (0-7 år)

Det mest markante i den første syvårs-periode er naturligvis, at organismen bliver bygget op. Det skulle der være naturkræfter, der sørger for, og efter Rudolf Steiners opfattelse betyder tandskiftet afslutningen på denne proces.

Det er så vigtigt, at ikke for voldsomme afbrydelser eller afledninger kommer ind i dette billede.

Hvert alderstrin sin opgave

I den begivenhed, at barnet rejser sig op og senere tager sit første skridt, ligger noget, vi alle sammen helt spontant er meget grebet af. Det er faktisk også den første bevægelse bort fra dyrets tilstand. Og den følges af, at barnet for alvor begynder at tage rummet i besiddelse. Allerede spædbarnet ser med hænderne. Det gør også den lidt ældre, der skal "pille ved alting", men desuden prøver den lidt ældre med stor iver, hvor højt man kan springe, hvor stærkt man kan løbe osv. Også i legen må der være mulighed for en sådan udfoldelse. Plastic-dimserne er egentlig en forbandelse, især hvis de kun kan samles på én måde. Barnet burde have mulighed for at "lægge sine egne puslespil" af klodser, møbler, tøjstykker o.s.v., o.s.v.

Svarende til den oprejste stilling finder vi et nyt skel, når barnet begynder at sige "jeg" og ikke bare kalder sig ved navn ("Henrik") og dermed nærmest ser sig som en ting.

Mentalt er det vigtigt, at dette jeg gradvist erobrer sit sind. Vi oplever med børnesygdomme stadier i denne proces, hvor en feber (indtil en vis grænse) betyder en løsgørelse af en sjælelig-legemlig organisme, så jeg'et kan vinde nye holdepunkter. Ofte kan man aflæse påfaldende forskelle i barnets tegninger før og efter de røde hunde, mæslingerne, skoldkopperne eller hvad det nu var. Bliver børnesygdommene konsekvent aflivet med feberstillende midler, bliver disse skridt i jeg'ets udvikling ikke gennemført rigtigt, og følgen kan blive svære hæmninger, f. eks. i forholdet mellem barn og forældre.

Endnu er følelselivet meget enkelt, udifferentieret. Det er naturkræfter og ikke personlige følelser, der driver barnet. Vi ser det, når barnet ikke kan bære en virkelig følelsesmæssig konflikt - men frejdigt lytter til historier om trolde og hekse og eventyrenes vældige blodbade.

Skellet mellem virkelighed og fantasi ligger på en mærkelig led. Min dreng Bo havde som 3-årig lavet sig en historie om en ræv, der boede i en gummistøvle i entreen. Han vidste, det var hans egen fantasi - men alligevel var han i nogle dage ikke til at drive igennem den entré.

Hvis vi overfor denne unuancerede følsomhed griber ind med vore forestillinger, kan vi anrette ubodelig skade, fordi vi svækker barnets egen indre opbygning. Det sker f.eks., når fjernsynet får sit indpas i småbarnets verden. Da opbygges dets eventyrfigurer ikke indefra - og ingen skal bilde mig ind, at Walt Disney eller moderne TV-tegnere laver figurer ud af en ægte barnlig billedverden. Barnets sind begynder da helt tidligt at fryse til, så der ikke siden kan blomstre et virkeligt følelsesliv.

Noget tilsvarende sker, hvis barnet for tidligt begynder at læse. Igen bliver det da den voksne verden, der trænger sig ind, og forbindelsen tilbage til "den kosmiske drøm" bliver afbrudt for brat.

På den anden side vil ægte oplevelser, stor begejstring, dejlige eventyr, give rumfang indefter, der siden kan tæres længe på.

Fødselsprocessen er en langsom sag. Og det er ikke os, der ejer barnet og skal forme det. Dets egne formende kræfter må have deres tid til at ruste sig over for en jordisk tilværelse.

Eventyrtid (7-14 år)

Barnealderen var vel nok lettere at forstå, hvis vi havde en mere stoflig opfattelse af følelser. Rudolf Steiner kan sige, at 'følelseslegemet' skal bygges ind i den jordiske tilværelse. Det er et energifelt, der skal have næring ganske som det energifelt, der byggede organismen op i de første syv leveår. Og begge disse felter må suge næring til sig fra omgivelserne såvel som indefra. Får de ikke den næring, bliver de udpinte og bliver et dårligt grundlag for vores livsudfoldelse resten af livet.

Hvert alderstrin sin opgave

Skolebarnet er vel nok den gruppe, vi i dag svigter mest, fordi vi bilder os ind, at dette år så talende og handlende lille menneske nok skal klare sig. Og så får vi dog kvæstet denne alder ved uovervejende at presse nogle faktorer ind, der hører os voksne til og ikke barnet.

På mange måder lever vi voksne i en abstrakt verden. Vi skal slås med materielle ting og lever dermed i en verden af firkantede ting og firkantet logik. Vi finder den vanskelig at tumle (måske netop fordi vi har gjort den firkantet) og mener derfor, at barnet "i tide" skal gøres egnet til at tumle den. Og så sætter vi ind med vores skildring af landenes geografi, vores skrivemåde og vores "programmerede undervisning". Medens barnet burde opleve fra den følelsesmæssige side først.

Oplevelse! Den indbefatter evnen til at forundres. Man kan kun komme til at elske verden ved at opleve den fra en anden kant end logikkens. Og så burde man jo opleve stoffet ved selv at producere kunst og farver og opleve livets kontraster ved selv at dramatisere og være prinsesse og soldat.

Jeg kan af og til gyse ved at tænke på, hvor få børn, der i dag får lov til at have store oplevelser (det kan være et lille dyr eller et juletræ eller at være på et stort skib), dels fordi forældrene har en rutinetilværelse, dels fordi den store skepsis hersker og nok skal få pillet alting "ned på jorden".

Frem for alt ernæres barnets indre gennem eventyrene. Vi voksne ved godt, at de er baseret på arketyper - men dermed holder eventyret jo kanaler åbne til de inderste sjælelige kræfter, hvis de altså bliver oplevet og ikke bare lyttet til. Det er her, dramatik og små optrin kommer ind, for i dem lever barnet i eventyrets verden - naturligvis også ved en fortælleform der engagerer det.

Vi kan undre os over, at grusomme beretninger om trolde, der får hovedet hugget af osv., ikke generer barnet. Men dels ender eventyret jo med det ondes nederlag, dels kan de stærke kontraster mellem godt og ondt netop i eventyrets form få lov til at lejre sig langt inde i barnet og der blive til et rumfang af et skabende dyb. Det er, som om alle disse bløde, varme billeder lægger sig ind og vider sig ud, så der bliver plads indvendigt. Og det er dette rum i det ubevidste, der senere i livet skal optage onde og gode begivenheder i en sindsro! Er der ikke plads inden i os, så opstår den store angst!

Som en tragisk modsætning kan jeg se for mig barnet, der sidder stille foran TV, måske trommende med en fod af indestængt energi. Her bliver det fodret med billeder og oplevelser, dets indre ikke kan fordøje endnu, og med billeder og udtryk af voksenalderen og får dermed vores målestok for verden. Karakter og personlighed forsvinder. Der er en enorm forskel på at se en film fra Indien og så at røre ved en enkelt indisk ting!

På en mærkelig måde lever endnu de dage i forskolen, hvor vi stablede lærerindens brændeklodser til biler og huse, eller kørte med seks kammerater som et vældigt forspand i tømme ned ad landevejen, eller var i mosen hele klassen og se blomster. Det var undervisning på et andet og vigtigere niveau end det intellektuelle.

Men i dag skaber vi en intellektuel elite, der kommer til kort på alle andre områder af livet end netop det at leve intellektuelt, at bygge systemer. Og dermed bliver den næste livsperiode, hvor der skulle eksperimenteres med følelserne, endnu mere forvredet og kaotisk!

Hvem er jeg? (14-21 år)

Med 14-21 års alderen står vi ved de fænomener, der mindst af alle kan begribes udefra, alt er i bevægelse og overgang. Andre kommer så let til at stå i vejen med deres autoritet, og dog behøves autoritet af en ganske særlig art.

Hvert alderstrin sin opgave

Det er igen rummet, der skal erobres, men nu både fysisk og psykisk på én gang, både udad og indad. Man svæver frem og tilbage mellem to verdener, og hvor skal det dog ende. Her står "de voksne" og har glemt alt om dengang og ser slet ikke i det videre perspektiv.

Med konfirmationen og de gamle tiders pubertetsritualer har man forsøgt at sige noget om, at naturkræfterne (barnekræfterne) ikke mere skal bære, men at man skal finde sig selv. Overfor vores sørgelige rester af denne påmindelse kunne man virkeligt ønske bæredygtige ritualer, der magtede at tale til både unge og ældre på dette tidspunkt.

Med de 14 år (i vor tid måske også tidligere) begynder en personlig livsførelse at tage form. Jeg bestemmer selv, hvornår jeg vil i seng. Jeg bestemmer selv mit værelses indretning. Jeg forkorter måske mit navn eller skifter ud. Og nye autoriteter træder ind i mit liv - de gamle kasseres, ofte med hård hånd.

Ud fra dybdepsykologien ved vi noget om, hvad der sker, hvis denne frigørelse ikke finder sted. Det er forældre-bindingerne, der brydes, og sker det ikke nu, vil væksten hindres. For nogle få sker dette brud aldrig. Men sker det sundt og rigtigt, vil der inden længe blive knyttet bånd af en helt anden, mere menneskelig art.

I denne alders store svingninger skabes et indre rumfang. Forhåbentlig har de tidligere år lagt en bæredygtig grund i det, et smidigt net, der kan opfange de store udsving med den yderste tryghed. Værdiernes store spil bryder løs, og man svinger mellem den himmelske kærlighed og den sorteste død. Forelskelse og selvmordstrang. "Himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt".

Måske virker denne livsform på os andre blafrende, ustabil. Det er jo kun digte og drømme! Ja, men man lærer trods alt herigennem at "se døden i øjnene", at leve med nogle værdier, der tidsnok kan blive afkortet af skeptikerens kølige sind. Det er selve Platons idéverden, jeg står overfor, og den må virke overvældende på ethvert menneske. Men jordisk liv, nej, dét er det ikke!

Undertiden ser vi et glimt i den unges udstråling af dette mysteriøse: jeg ved noget og rummer noget, der er nyt for menneskeheden! En selvsikkerhed midt i alle udsving.

Lad dem leve og dræb dem ikke med den ydre skepsis, der tidsnok besætter også unge.

Men kunne man stilfærdigt bidrage til, at alle disse energier blev draget udefter, var det måske ganske gavnligt. Det er heller ikke forkælelse, der er brug for. "Erkendelseskræfterne skal have et medium, en form at udtrykke sig i", siger nogle. Og hvor det går vel, tager den unge et arbejde op, der rummer jordisk-etiske forpligtelser. Måske et år i kibbutz i Israel. Måske en spejdertid med udfordringer af primitivt liv. Måske et ophold på ungdomsskole (frie skoler for 14-18 årige), hvor en alsidig undervisning og almene fag er med til at vide horisonten ud over det selviske.

Med 18 år møder vi et ejendommeligt fænomen, den såkaldte måneknude. Efter 18 år, 7 måneder og 4 dage står månen atter i samme forhold til jord og sol, som da vi blev født, og meget, meget ofte markerer dette tidspunkt sig også gennem et brud i den ydre tilværelse - en ny fødselssituation. Måneknuden indtræffer igen i det individuelle liv ved 37 og ved 56 år.

Men ved den første måneknude skal der træffes en beslutning, der gælder både min livsbane og mit jeg's udvikling. Træffer jeg denne beslutning under indflydelse af de vældige udsving, og baseres den på tilfældighed, da er det ilde. Men er der noget i mig, der tør vælge en udfordring og kender det jordiske livs nødvendighed, da har jeg klaret en af de vigtigste prøver på mit livs mysterievej.

Må jeg tilføje nogle bemærkninger om autoritet i forhold til denne alder.

Hvert alderstrin sin opgave

Netop på grund af de ofte rasende opgør bliver andre let bange for at "være i vejen" - men også let bange for overhovedet at "være noget". Det ville jo nok være godt, om vi lærte, at der er meget forskellige former for autoritet.

Vi er i en vanskelig situation, fordi de ældre tidligere vidste mere end de unge. I dag ved de unge mere end de ældre, og da samfundet samtidig værdsætter viden mange gange mere end erfaring, har de ældre på forhånd al grund til at krybe i et musehul og sælge verden til de unge. Det er ikke sikkert, at det er, hvad verden har bedst af.

Hvor er de ældres selvtillid? Ja, hvad bunder selvtilliden i? Velsagtens i, at jeg dybt inde i mig selv ved noget om livet, fordi jeg har turdet leve det og turdet være det bekendt. Her er de ældre i dag splittede mellem to tidsaldre - selv inderst fyldt af en ny tids etik og livsholdning, men samtidig er de opdraget og har levet under presset af en gammel tids etik og livsholdning. Men hvis vi er bange for at tro på noget som helst, så smitter den angst, og heller ikke de unge tør tro på noget. Jeg kunne gerne sige, at det vigtigste er, at man har holdning, langt vigtigere end hvor vidt det er en gammel eller ny tids holdning. Vi oplever jo da også i det uendelige, at de unge løber storm - ikke så meget som protest mod vore meninger, som for at se, om de kan holde til et pres!

I 0-7 års alderen var efterligningen den drivende kraft. Moderen gav oplevelsen af bredde, af det store rum. Faderen udtrykte det personlige, den enkeltes ret. Nu flygter vi i vor generation fra rollerne og risikerer dermed slet ikke at være nogen ting!

I 7-14 års alderen skulle dannes ærefrygten for det, der er større end mig selv, og deraf opstår den ægte, sjælelige varme. Den positive ærefrygt er grobund for respekten for personlighed - og dermed også respekten for mig selv. Har jeg oplevet det storslåede i en solnedgang og et græsstrå, kan jeg også opleve det storslåede i et andet menneske - og dermed i mig selv.

Der er forskel på den autoritet, der lægger sig kvælende over mit liv, og den jeg vælger til autoritet, fordi den kan føre mig et stykke ad vejen. Denne evne til førelse må være groet langt indefra, som regel ud af et livs erfaring, der er blevet forarbejdet. Det er i den, vi alle har mødt vore livs forbilleder, disse menneskeskikkelser (forfattere, profeter eller jævne medmennesker), der har stået ved vort livs vejsving eller korsveje, som vi frit kunne vælge at lytte til, men som levede ud af værdier, de langsomt var blevet rodfæstede i.

Selvopdragelse (21-28 år)

Pubertetsalderen skulle ikke bare være kønsmodning, men også en tid, hvor erkendelseskrafterne kan vokse. Vi mærker det i behovet for at skille tingene ad, kunne kritisere og analysere, og netop her er de moderne undervisningsmetoder på deres plads, men ikke før!

Med 21 år er den fysiske udvikling afsluttet, og nu tegner sig for alvor det spørgsmål: hvad kan jeg gøre på jorden? Jeg - som individ! De unge års "rådyrblik" er forsvundet, og det faste blik lyser ud af øjnene.

Selvom jeg nu har forladt mit hjem (og har jeg ikke gjort det, er det på tide!), er jeg stadig åben for uddannelse, endnu modtagende, endnu ikke fuldt ydende. Men det er nu en forudsætning for en læreproces, at jeg selv bestemmer hvor og hvordan. Jeg tørster efter ydre impulser, og min tid præges af teater, kunst, kærlighed og rejser. Jeg er også midt i oprøret mod alt, hvad der kan binde mig.

Her er det igen, de ældre aldersklasser griber fejl. Det er slet ikke så sikkert, at dette alderstrin inderst inde ønsker at blive taget helt alvorligt. Man vil nok eksperimentere, men ikke bindes: om et år skal jeg have frihed til at gøre et helt andet eksperiment. Endnu er ideerne og teorierne kun ved at sænke sig ind i sindet fra deres verden. "Jeg ønsker at spille bold - men giv mig gerne en

Hvert alderstrin sin opgave

mur at spille op ad!" sagde en ung. Ja, hvis man er oprører af natur, er det frygteligt ikke at have noget at gøre oprør mod! Hvor er muren? Har de voksne noget at stå fast på?

Vandrefugle og stofbrugere rejser hver på sin måde, og det skal nok samle sig til erfaring engang. Men der er i dag voldsomt mange forskellige indtryk og oplevelser, man kan forspise sig på - og er der et indre rumfang til at bearbejde det? Eller bliver det så forvirrende, at man må skjule sig bag skepsis og kærlighed?

Afgørende for en senere livsholdning bliver, om jeg på dette tidspunkt har bevaret sansen for, at der findes noget højere end mig selv. Inden længe vil præstationsalderen lukke sig om mig med uendeligt stærke kræfter, men allerede nu har en uddannelse, et fagstudium og dermed en vis stolthed lagt sig til rette. Måske har jeg allerede kunnet sikre mig et højt lønniveau og er dermed bundet ind i en ydre verden. Fra Rudolf Steiners side advares der direkte mod høj løn til unge: den bidrager betydeligt til, at de går åndeligt i stå.

Selv hos de mest idealistiske unge mærker vi i denne alder "skyggeproblemet": "Vi må være helt rigtige. Det er for dårligt, hvis der findes fejl i os". Om nogle fejl erkendes eller ikke, så er man i alt fald meget flittige til at projicere de dårlige sider ud på omgivelserne: de andre har uret, de andre sidder med hele magten, desto mere vigtigt er det, at jeg har ret!

Det er så i denne situation, vi fik ungdomsoprør og hvad derefter er fulgt. Den drivende kraft i oprøret var mødet med åndelig virkelighed gennem stofoplevelserne og mødet med den lidende verden på rejserne. Men det var, som om oprøret hurtigt fik delt sig op, så de politiske ambitioner blev herskende, farvet stærkt af manglende sans for realiteterne. Der blev ikke tale om nogen strategi, for til syvende og sidst gik de personlige drømme på kryds og tværs af hinanden. Sørgeligt nok, for der var brug for den impuls - der jo da også er blevet ført videre og taget op, men mest betydningsfuldt af de noget ældre. Oprøret i sig selv var for præget af, at man "spillede bold" med livets uendelige muligheder.

Intet kan blive til af ødelæggelse. Men her og der lyste da også en vision op: oplevelsen af menneskeværldighed, ærefrygt for livet, undren over for naturen, glæde ved kunsten. Og dermed ærbødigheden! Goethe taler om ærbødigheden for det, der er over os - for det der er under os - for det der er ved siden af os - og ærbødigheden for os selv.

Det er heri, spiren til ægte liv må findes.

Til sidst i dette afsnit et par bemærkninger om intellektet, der er ærbødighedens værste fjende. Langt dybere end alle ungdomsoprør finder vi i dag en krise i tænkning. Den afspejles i mødet og konflikten mellem et gammelt og et nyt verdensbillede.

I det gamle verdensbillede, som videnskaben er ved at forlade, så man kun de kausale sammenhænge. Man tænkte matematisk-logisk og så bort fra dybere sammenhænge, der ikke kunne fattes med tanken. Vi kunne også tale om firkantet tænkemåde. Ludvig Feilberg kalder den ligeløbende.

Med det nye verdensbillede stilles vi på det ene område efter det andet overfor en ny tænkemåde, der er mere fleksibel, tager ukendte faktorer i betragtning, og måske kunne betegnes som en rund tænkning. Mest påfaldende er den, hvor f.eks. Niels Bohr taler om komplementaritet: to modsatte påstande kan være lige rigtige til belysning af virkeligheden. I ungdomsoprøret fandt vi for øvrigt stærke islæt af en sådan rund tænkemåde.

Men skal vi forstå alderstrinenes opgaver ret, er det nødvendigt at indse, at den firkantet-logiske tænkemåde er nødvendig til visse opgaver, medens den billedligt-runde tænkemåde er nødvendig for at løse andre opgaver. Den firkantet-logiske tænkemåde er bundet til vores hjerne, og denne

Hvert alderstrin sin opgave

synes at fungere mest effektivt i alderen fra (meget groft regnet) 21 til 42 år, altså omkring den periode, jeg kalder præstationsalderen.

Billedtænkningen, der er nært knyttet til vores følelse i øvrigt, hersker ret klart i alderen indtil puberteten og i aldrene efter de 56, og turde være ligeså betydningsfuld til at skildre virkeligheden.

Livsværket (28-35 år)

Med de fyldte 28 år træder vi for alvor ind i den jordiske verden. Det er, som om alt det foregående har været forberedelse og forsøg, hvad der så ellers kan være udrettet i de år. Men slår vi op i et leksikon, kan vi finde, at i usædvanlig mange tilfælde er der i menneskers 28-30 års alder indtruffet et eller andet markant: en rejse, der blev til et gennembrud, en skelsættende bog, en ansættelse, der blev basis for livsværket.

Det må nok indskydes, at mange mennesker bliver stående på 28-års stadiet. De får ligesom ikke rigtig grebet an med selve livet, men bliver i en venteposition, hvor de overlader til livet selv at tage initiativ, ligesom de indtil nu - iflg. Jung - har været præget af naturformålet.

Træder jeg nu op over for verden, bliver det med spørgsmålet: hvad er jeg værd? Jeg tager pligter op, der er forbundet med livets ydre sider, tager familielivet op for alvor, køber hus, bliver bevidst om min karriere i erhvervet. Det er sædvanligvis ikke mere et studium og en læresituation, der tiltrækker mig. Som et "forbillede" er det fristende at nævne Napoleon, der i 1797 (som 28-årig) stod som sejrende feltherre og netop syv år efter anbragte sig som kejser!

Det er en viljebestemt periode. Det er dermed også en jeg-bestemt periode og hermed rejser spørgsmålene og opgaven sig.

Er det en vilje, der stilles i egoismens tjeneste? Er mine meninger færdige? Er jeg forstands-materialist? Ja, så vil jeg blive fanget af det faktum, at forstand og intellekt ikke skaber noget egentlig nyt, men blot bygger skeletter og mure. Det forvandlede forsvinder ud af mit liv.

Eller har jeg bevaret evnen til at lytte ud over det personlige? Har jeg "bevaret de stille spørgsmål i sjælen"? En søgen efter det dybere formål med mit liv - det vil i de næste livsfaser være helt afgørende.

Vi taler om fremmedgørelse og mener dermed, at mit arbejde siger mig intet, mit familieliv siger mig intet såvel som mine medmennesker i det hele taget. Men fremmedgørelse bliver netop til ved, at man lukkes inde i en lille cirkel og mister sansen for en sammenhæng. Det er strengt taget ikke bare et spørgsmål om mit arbejde er kedeligt og mit familieliv mislykket, men om jeg kan se denne skæbne som et led i en helhed.

Det er her folkeoplysning i god, gammeldags forstand skulle have sin plads. I ægte højskole-ånd skal den ikke sigte på en ophobning af viden, men på en fortsættelse af behovet for at have sin opdragelse i egen hånd. Derfor har kirken lidt sin fallit over for disse alderstrin: jeg må have lov at tænke selv og drage konklusioner selv. Og hvis dette arbejde får lov at gå indefter, kommer jeg lettere ind i den dybere tankeproces, der ikke foregår i intellektet, men hører sammen med indsigt og forståelse.

Rudolf Steiner siger med henblik på tiden fremover: det gælder ikke bare opdragelse af vilje, men af vilje til offer.

Offer betyder ikke udslettelse, som vi almindeligvis tror. "At ofre" kommer af det latinske ord: at frembære. Man må have sit jeg at frembære, men man ser det i forhold til noget langt større end

Hvert alderstrin sin opgave

sig selv. Der er i mit liv et formål, der ligger højere end mit eget velvære, og jeg ved måske tilmed, at jeg igen og igen må påtage mig nederlag ("ofre"), fordi helheden er større end mig.

Altså må vi ikke, selv på dette alderstrin, gå helt udenom det "metafysiske", det der peger ud over min materielle tilværelse og min karriere.

Hvad er jeg værd? Jo, jeg er mere værd end disse snævre cirkler, der kunne komme til at binde mig. Jeg har et ansvar over for et åndeligt element i mig selv, som jeg måske kun aner.

Magterne erkendes (35-42 år)

Jeg står nu ved livets midte, har foretaget mine udspil til verden og vil få dens svar. Enten anerkender den mig og bærer mig som på en bølge fremefter - eller også står den mig imod, og jeg må blive en oprører. I hvert fald er det nu ikke først og fremmest mig, der opdrager mig, men verden der bliver min opdrager.

Jeg skal give verden mit individuelle bidrag, hvis jeg da har indre kraft til det. Som Viktor Frankl siger: det afgørende er ikke, om livet har en mening, men om du giver dit liv mening! Jeg kommer tilbage til dette om lidt.

Først i livet blev jeg båret af naturkræfterne. Dernæst vågnede mit Jeg og bar mig frem til livets midte. Nu står jeg over for noget større end mig, en begyndelse til et møde med det kosmiske. Jeg bliver ikke bare båret af andre mere: "Der er kun så megen retfærdighed, sandhed og godhed, som vi selv personligt og frivilligt kalder til", læste jeg et sted. Vil vi virkelig satse på at bringe højere værdier ind i tilværelsen?

Det, vi nu er midt i, er en in-karnations-proces. Inkarnation betyder: at gå ind i kødet, ind i stoffet, med en åndelig impuls. Hele vort liv er en vandring ind i stoffets jordiske verden med en impuls, der "ikke er af denne verden", men hører en åndelig virkelighed til. Skal vi i den kritiske fase, jeg kalder vores præstationsalder, have noget åndeligt at bære ind, skal det være behandlet vel i alle foregående livsafsnit. Der skal være noget i os, der er suverænt i forhold til præstationerne og omgivelsernes pres, men suverænt i den forstand, at vi har overblik og er villige til at tjene en helhed.

Jeg taler her om det "højere jeg", der er af åndelig art, og som skal kontaktes også igennem følelsernes billedverden. Derfor må den holdes levende gennem møde med naturen, teatret, kunsten, skønlitteraturen osv.

Men efter mine 35 år kan jeg ikke mere tillade mig at dvæle i en tilskuerrolle. Livet kræver min bekendelse, netop min. Her er måske den alder, hvor vi for alvor kunne høste gavn af en vis yoga-træning eller anden disciplin, der på den ene side holder os fast ved livets dybe energikilder, på den anden side giver os personlig beslutsomhed og mod (hvilket ikke behøver at være egoisme). Jeg oplever mig som spændt ind mellem to verdener. Hidtil har jeg måske haft bevidstheden rettet mest mod den ydre, den jordiske. Nu begynder ganske småt en opmærksomhed at vågne, der måske opbygger min bevidste kontakt til den indre, den åndelige.

For nogle mennesker vil tanken om reinkarnation måske spire frem i et indre billede af, hvad jeg burde være og burde have gjort. Det er, som om vi, før vi gik ind i dette liv, fik et billede af dette livs formål som noget at pejle efter. Nu tror jeg ikke, det er så forfærdelig afgørende, om vi får løst dette livs opgave, det er en ting: vi har ikke et liv over os som en streng og krævende dommer. En vigtigere ting er, at vi meget let kommer til at forveksle det, vi tror, er vort livs formål, med dets virkelige formål. Jeg kan tro, at en bestemt stræben i den ydre verden er kravet til mig - medens det i virkeligheden er bestemte indre erfaringer (måske af nederlag og ofre) der forventes.

Hvert alderstrin sin opgave

Derfor må en lytten indad efter mit livs mening foregå med stor varsomhed og så vidt muligt rensset for egoistiske forestillinger.

Med 37 år, 2 måneder og 8 dage indtræffer min anden måneknude, som før nævnt en slags ny fødsel, et gennembrud. Den anden måneknude betegner i helt særlig grad et brud med omgivelserne. Jakob Böhme oplevede med sin Aurora den afgørende modstand udefra, Jung indleder sin "helvedesrejse" ind i sit sinds dybder og siger, at han fra da af ikke mere lever for sig selv alene. Luther havde allerede som 34-årig opslået sine teser på kirkedøren i Wittenberg (efter at han som 28-årig var vendt hjem fra sit rystende besøg i Rom). Dante rejste gennem himmel og helvede, da han var 35 år.

Vi kan jo også bemærke, at Napoleon som 37-årig undertvang Tyskland, men som 42-årig blev drevet hjem fra Rusland.

Måneknuden udgør også en valgsituation, og det er mærkeligt at se, at f.eks. kunstnere i en del tilfælde "vælger" at træde ud af livet - man har opregnet 17 kunstnere, der døde som 37-årige, mest kendte er Rafael, van Gogh og Byron.

Til gengæld finder vi andre personligheder, der ligesom "går i dækning" under det, der skulle have været præstationsalderen, og først tager deres egentlige livsgerning op efter den. I 40-års alderen begynder Platon, Paulus, Rudolf Steiner, medens andre sætter ind i en endnu højere alder.

Magt-fristelse (42-49 år)

Med 42 år runder vi definitivt det jordiske livs højde. Vi har oplevet den store blomstring af muligheder og har måske rodfæstet os i dem, så præstation og blomstring for os er blevet ensbetydende med livets mening. I så fald er det intet under, hvis vi nu klamrer os til præstationerne. Men der ligger en advarsel i Cæsars skæbne: som 42-årig blev han statholder i Gallien hvorfra han erobrede det halve Europa og til sidst satte sig som kejser på tronen i Rom. Men som 56-årig blev han myrdet. Alt for mange mennesker prøver - især efter de fyldte 49 år - at holde fast ved ungdommen og magten, fordi de overser, at livet også har en anden side.

Lærte vi i tide at ofre, at sætte os selv til side til fordel for noget højere end os selv?

Med 42 år skimtes - foreløbig ganske småt - mødet med det døde stof i os selv: forkalkningen i kroppen, vanerne i sindet. Den anden virkelighed synes så fjern som aldrig før, medens de små jeg'er kræver det ene menneske efter det andet som bytte. Det er stivsindet, hadet, gerrigheden, der får deres chancer. Ja, man har sagt, at hvis et menneske er dødt i sindet som 42-årig, vil det aldrig kunne vågne op - underforstået, at modkræfterne nu sidder så stærkt i os, at der kræves særdeles meget for at hævde sit åndelige jeg imod dem.

Igen må jeg rejse spørgsmålet, om intelligens er livets mening?

Man har i forskellige kulturer placeret menneskets sjæl forskellige steder i kroppen. For japanerne sidder den i maven. I middelalderen fandt man den i hjertet. Nutiden er tilbøjelig til at anbringe sjælen i hjernen.

Men hvis der nu findes en højere - eller dybere - form for tænkning end den, vores hjerne kan præstere? Hjerne-intelligensen kulminerer i 30-40 års alderen, så det står ringe til, hvis den skal være livsgrundlag resten af vort liv. Men måske findes der en "sjæletænkning", der tilmed fatter mere af livets egentlige mening. Hvordan finder vi ind til den?

Først en kort rejse på et sidespor.

Hvert alderstrin sin opgave

I den såkaldte "overgangsalder" begynder sygdommen at spille sin rolle, i alt fald som trussel. I vort vestlige samfund oplever vi først og fremmest sygdom som noget katastrofalt, fordi den afbryder vore præstationer i den ydre verden. Det kan nok blive nødvendigt at ofre nogen forskning på sygdommens dybere, psykologiske betydning. Ofte betyder den nemlig forstærket aktivitet på et indre plan, men da er det jo nok en forudsætning, at man ikke bare krampagtigt frygter og fordømmer den.

Måske er det lettere at pege på vores situation under en depression. Da er også forbindelsen til den ydre verden afbrudt, men ofte oplever vi jo, at vi kommer ud af depressionen med mere styrke og klarere målsætning. Sandsynligvis fordi de sjælelige kræfter under depressionen blot var forskudt til et andet plan, vi ikke kender, men ellers ligeså aktive som altid. Hvis vi nu kun vil igennem depressionen ved f.eks. at tage piller, får vi måske lammet den sjælelige virksomhed (dermed ikke være sagt, at pillerne altid skal udelukkes!).

Både i sygdommen og depressionen vil det vise sig, om der livet igennem er vokset et rumfang dybt inde i os, et rumfang, der kan opfange problemer og lidelser, skuffelser og ensomhed. I virkeligheden er lidelserne funktionelle forstyrrelser i mit forhold til omverdenen, og det kan være slemt nok. Men dybere i mig lever noget, der bruger disse forstyrrelser til at opbygge erfaring. En skønne dag vil vi komme til at forstå, at også sygdomme er led i denne proces, i en indre udvikling, selv om de afbryder den ydre.

Lad så være, at sygdommen i sig selv kan være en lammende og grusom byrde. Det skal ikke overses. Men angsten for sygdommen, der plager langt flere mennesker i utide, kan vi på dette grundlag i hvert fald begynde at gøre op med.

Angst er i selve sit væsen en afbrudt forbindelse til de dybeste lag i os. For øvrigt kan den - især hos ældre mennesker - have rent fysiske årsager i fejlfunktionen i f.eks. lever, tyktarm eller livmoder. Den kan også være knyttet til vejr og årstidsrytmer. Og for så vidt kan den måske imødegås ved mere omtanke over for kost og levevis, så man netop i årene efter 42 begynder at være nok så omhyggelig med at forsyne sig med fysiske energier på rent praktisk vis.

Depression og angst er "tyngde-kraft-sygdomme" har man sagt. Deres konsekvens er døden, hvor vi helt slipper tag i vores jordiske tilværelse. Men har vi åndelige resurser, kan vores Jeg hæve sig over de fysiske svagheder og over dem fortsætte at bære lysende liv ud i vore omgivelser.

Med alderen får vi den store chance for at være uafhængige af omgivelserne, deres meninger, deres vaner. Derfor kan vi ofte kaste overraskende lys over, hvad der sker, hvis vi har oplevet vort ansvar for menneskeheden, for jordkloden, for livet.

I ungdommens 18-20 år åbnes et sidste glimt af de åndelige kilder, som barnet helt automatisk lever ud af. For den ældre kan disse kilder komme til at åbne sig igen. Man husker måske dårligere detaljer i episoder i går. Man husker desto bedre livsholdninger, man mødte som barn og ung. Ja, man får måske tilmed en intuitiv evne til at spore en holdning, der skjultes bag så meget andet på en overflade: evnen til forståelse.

Denne evne kan opøves gennem ens egen indsats, men den kommer ikke gratis. Det drejer sig i virkeligheden om optræning af nye organer i de billedlige-følelsesmæssige lag i bevidstheden. Psykologen viser hen til studiet af egne drømme (evt. med analytikerens hjælp). Rudolf Steiner anviser et utal af små øvelser, der er knyttet til de daglige begivenheder. Religionen prøver med bøn og ritualer at holde en navlestreng levende til den åndelige virkelighed.

Det er fra overgangsalderen og fremefter, der ville være hårdt brug for, hvad man kunne kalde "moderne klosterhjem", hvor en rolig dagsrytme kunne forenes med et personligt studium af andre

Hvert alderstrin sin opgave

livsskildringer, af livsvisdom fra alle tider, og indøvelse af kontakten udover den fysiske virkelighed. Det er nye sjælelige indhold, der skal bygges op.

Men hermed er vi allerede langt inde i de problemer, der måske skimtes før det 49. år, men som først folder sig ud i den næste periode.

Aldersproblemet (49-56 år)

I en direkte forlængelse af det foranstående må vi igen sætte de to yderligheder, de to spor, op over for hinanden.

Der er mennesker, der omkring det halve hundrede år kun beskæftiger sig med karriere og med sig selv. De er stivnede i jeg-syge og er åndelig talt allerede døde. I mange tilfælde sker det, fordi de - jf. indledningen til dette skrift - ikke lyttede til livets anden side, medens tid var. De prøver fortsat at leve ved at omklamre deres børn, deres firma, deres magt.

Den anden retning bæres af en følelsesmæssig udvikling, der har bragt kontakt til andre lag i sindet og en fuldbyrkelse af den opgave, man stod med som 35-årig, rundet af med den erfaring og dybde og følelse, man kunne føje til i årene siden. Fridtjof Nansen bliver, efter at have været opdagelsesrejsende, minister i London som 45-årig og går som 59-årig ind i krigsfangearbejdet efter første verdenskrig, den humanitære virksomhed, der gav ham hans egentlige renommé.

Hos andre viser forvandlingen sig i mere eller mindre tilbagetrækning fra verden, jf. at det i Indien er anerkendt skik, at den 50-årige kan forlade sin familie og drage til skovs som eneboer. I Senatet i det gamle Rom opsamlede man de tidligere politikere og feltherrer, når de var blevet 50, for at benytte dem som rådgivere.

I denne alder er det, som om man begynder at være frigjort fra den rent personlige skæbne, der har ligget som en tvang over det meste af livet. Vi begynder at samle den dybere indsigt, livet har givet, og vi begynder at være uafhængige nok til at udtrykke den. Vi begynder at være "livsveteraner", som Karel Capek udtrykker det.

Men i en tid, der beherskes af kæmpende ungdom, værdsættes sådanne jo ikke. Lige nu lever man - eller prøver man at leve - i en tro på, at man kun kan lære af egen erfaring.

Med 55 år, 9 måneder, 12 dage indtræffer den tredje måneknude. Det er, som om vi kaldes til dom: hvad fik jeg lært? Har jeg noget at leve videre for? Bliver svaret negativt, søger man ofte ind i døden. Det er ikke altid hjertedøden, der dræber i 50'erne. Det kan være den dybeste bevidstheds møde med meningsløsheden.

Forvandlingstid (56-63 år)

Hvad skal vi stile efter, når vi vil forberede vores tid som "ældre"? Det er så åbenlyst, at man i præstationssamfundet ikke ser noget formål i alderdommen. Naturligvis, eftersom dens formål ligger i et møde med det åndelige - som man ikke tror på!

Herefter kan der kun være tale om at "opbevare" de gamle, give dem god mad og underholdning. Ganske vist viser de senere år tegn til en særlig videnskab om alderdommen: gerontologi, men den vil kun kunne forøge den ydre omsorg, så længe den ikke ser det indre formål.

Tilmed kan den ydre omsorg komme til at hæmme den indre vækst, fordi den ligesom får lukket af for indre impulser: man skal jo være tilfreds, når de gør så meget for en!

Hvert alderstrin sin opgave

Selv på dette alderstrin kan vi arbejde for at modvirke egoismen, der i sig selv skaber indsnævring, fortættelse, hvor indre åbenhed er så nødvendig. Man kan i tide begynde at sørge for liv omkring sig, så småt det end måtte være: en lille blomsterhave (om galt skal være, så i hvert fald i urtepotter), dyr - og om muligt naturligvis børn! Det anbefales, at man lærer sig et par eventyr udenad, det behøver bare at være få, for børnene elsker gentagelser.

Det er klart, at det ydre skal plejes. Jo mere, kroppen viser tegn til sit forfald, desto mere må man gøre for æstetikken, om ikke andet, så for sin egen skyld. Men også det er et led i at bevare en cirkulation, et liv i og om sig. Og alt er gavnligt, der holder en fast i livets rytmer.

Samtidig skal det indre plejes, for nu rykker livets rytme for en stor del ind i sjælen.

Ensomhedsfølelse kommer trods alt indefra og er noget helt centralt i de ældres situation. Den imødegås ikke blot ved, at de ældre bliver boende hos de yngre - måske tværtimod, fordi man ikke længere helt kan holde trit. Derfor er det indefra, ensomheden skal forstås og bearbejdes.

Vi kender alle til det, jeg vil kalde den "neurotiske ensomhed". Vi kan fra tid til anden blive grebet af den, især under træthed eller modgang. For ensomhed er et spørgsmål om energi. Når jeg er opladet, føler jeg mig ikke ensom, men kan tage et initiativ og sætte noget i gang i og omkring mig.

De ældres ensomhed hænger til dels sammen med et manglende reaktionsområde indvendigt. Måske er mange energier blevet vendt mod fortiden i en længsel efter den, måske bundet i nag over at føle sig svigtet. Den neurotiske ensomhed har sine rødder langt tilbage i vores liv, og den er umættelig.

Den helt anden side af ensomheden hedder den nødvendige ensomhed, der hvor man lever ind i nogle dybder, hvor andre ikke kan komme med.

Den gamles liv består jo nok i svingninger mellem disse to ensomheder, og har vi stillet diagnosen, kan vi begynde at bygge helbredelsen op. Jeg nævnte mulighederne for at bevare liv omkring sig. Andre har talt om at gøre et lille liv ud af hver dag; hver dag et eller andet specielt at se hen til. Have noget at komme hjem til, om ikke andet så en kop kaffe. Læse livsbekræftende bøger - f.eks. livsskildringer.

Hvor længe er vi unge?, har man engang spurgt, og et af svarene lød: Så længe vi kan lære noget. Det gælder højt op i alderdommen, helt til en af mine gamle onkler, der lærte sig spansk, da han var 90, og i øvrigt i samme alder begyndte at oversætte romanen Jean-Christophe, der har 13 bind.

Nådedage (63-?)

Et gammelt menneske fortalte engang om tiden efter de 63 år: Tidligere havde jeg planlagt i tiårs eller femårs perioder. Nu kunne jeg efterhånden ikke engang planlægge for et år, men kun dag for dag. Hver dags morgen vidste jeg, om denne ville blive en god arbejdsdag eller en ligge-stille-dag. Og dermed lærte jeg at modtage hver dag som en særlig nåde. Nu var der ikke flere muligheder for at rette korrektur i mit livs forløb - men jeg kunne da føje løsblade til!

Ingen skal sige, at den egentlige alderdom behøver at være en passiv tid. Jeg tror, mange bliver passive, bare fordi vi har bildt hinanden noget ind i den retning. Andre bliver passive, fordi de i tide forsømte at bevare bevægeligheden!

Der er mennesker, der skabte store ting ud fra de niveauer af livet, man først nu rigtig har kontakt med. Michelangelo maler sit dommedagsbillede, da han er 66, og konstruerer Peterskirkens kuppel,

Hvert alderstrin sin opgave

da han er 86. Tizian maler for fuld kraft fra han er 74 til det fyldte 100 år! Goethe afslutter Faust som 82-årig.

Også for almindelige mennesker betyder det noget, hvordan man udnytter sine resurser, om man med sindsro indretter sig på både styrke og svaghed.

Kunne vi blot fjerne angsten for døden, der i virkeligheden er nært knyttet til angsten for sygdom og al anden afmagt. Det må ikke mere være tabu at beskæftige sig med døden.

Jung siger: at fortælle eventyr er godt for sjælen! At lytte til beretninger og muligheder behøver ikke at være det samme som at tro intellektuelt på dem, de kan have betydning bare ved at synke ind i sindet og gøre det større.

For grækerne var Hermes, den unge og friske mand, dødens gud. For os er det blevet knokkelmanden, skelettet, udsuget for næring. Der ligger et skæbnesvangert indre forfald bag en sådan udvikling i forestillingsevne.

Havde vi bedre kontakt med hele mennesket, hele det "ubevidste" felt, ville vi indefra have en oplevelse af, at den såkaldte død ikke er det sidste, der er tale om. Noget vandrer videre ind i en åndelig virkelighed, som vi nok ikke skal hefte vore grove billeder på. Men dette noget har mennesker altid prøvet at få bedre kontakt med ved at lære af det, der er blevet kaldt mysterievejen - frigørelsen indad, fra kropsbundetheden.

Det er den vej, hele vort liv omfatter, hvis vi forstår det ret.

Der står for mig oplevelsen af en af mine bedste venner, der helt op i 90'erne viste en tindrende slagfærdighed, fordi hun ikke mere havde ambitioner at pleje. Hun havde en forunderlig frihed, fordi det ydre samfund ikke krævede hende. Hun udstrålede en stærk varme, fordi hun kunne samle sig om det nærværende. For hende gjaldt det ikke mere om at præstere noget, men blot om at være, dybt og ægte. Hun levede ud af den indre virkelighed.

Hun havde nået livets mål.

-

Må kun citeres med udtrykkelig kildeangivelse.